

Děti s potřebami **rozumět a prověřovat, kompetentnosti a zdokonalování**

Rozumět a prověřovat

Tyto typy vnímají svět kolem sebe v souvislostech, dívají se na věci z různých úhlů pohledu a ve všem hledají logiku. To, co někdo vydává za fakt, potřebují prověřit (kdo to tvrdí a za jakým účelem), a následně analyzovat, aby mohly věc samy (po svém) pochopit.

Tyto děti chtějí rozumět světu. I když některé z nich rozebírají věci, aby zjistily, jak fungují, neznamená to, že jsou to typy, které potřebují vše zažít na vlastní kůži. Jsou to děti spíše „teoretické“ – budou si rády s dospělým číst encyklopedii nebo poslouchat jeho vysvětlování, jak věci (zvířata, lidé, stroje, děje v přírodě) fungují. Budou se také doptávat, aby tomu, co je zajímavá, skutečně přišly na kloub. Jejich nejčastější otázkou je „proč“, ať už ji pokládají samy sobě (když přemýšlejí,

jak něco funguje), nebo ostatním, když chtějí prověřit, že to, co druzí říkají, dává smysl. Všechny děti se někdy ptají „proč“, ne všechny ale očekávají logicky konzistentní odpověď.

Otázku „proč“ tyto děti kladou také ve chvílích, kdy po nich někdo něco chce. Mají-li splnit nějaký požadavek, nemohou to udělat, dokud nevědí, že má objektivně logický důvod. A buďte si jisti, že to, co se zdá logické vám, nemusí připadat jim. Nejhorší odpověď na otázku „Proč to mám dělat?“ je „Protože

jsem to řekla.“ Pokud není dospělý ochoten jim logiku svého pokynu vysvětlit tak, aby ji mohly přijmout a pochopit, mají nulovou motivaci ho splnit.

Tyto děti jsou zkrátka velmi málo ovlivnitelné dělat to, co samy nechtějí nebo čemu samy nevěří. Pokud je do něčeho tlačíme, jdou do skryté či otevřené opozice. Nemusí se přitom z naší strany jednat o přímý nátlak – i naše citové projevy může toto dítě vnímat jako manipulaci. Věty typu „udělej to aspoň kvůli mně“ nebo „ty mě nemáš vůbec ráda, když se ke mně takhle chováš“ dostávají tyto děti do úzkých – nechápou logiku těchto argumentů, připadají si vydírané a autorita dospělého v jejich očích klesá. To neznamená, že nejsou ochotné druhým pomoci – pokud chápou logiku takové pomoci a mohly se pro ni samy rozhodnout.

Jak můžeme potřebu **rozumět a prověřovat** naplňovat venku?

- **Pohyb bez smysluplného cíle** (např. procházka) a možnosti pracovat během pohybu se svou myslí **dítě tohoto typu neláká.**
- **Nabízejme takové prostředí a aktivity, ve kterých může dítě něco nového objevovat** či zkoumat, zajistíme i vhodné pomůcky (lupu, knihu s pokusy apod.) – i v takovém prostředí ale respektujeme volbu dítěte, co bude venku dělat.
- **Zapojujeme dítě do plánování toho, co budeme dělat.** Vyzvěme ho, aby vyhodnocovalo varianty tím, že bude říkat argumenty pro a proti. S výsledným rozhodnutím se lépe ztotožní, když mělo možnost se na něm podílet.
- **Princip spolurozhodování uplatňujeme i v situaci, kdy se dítěti nechce jít ven vůbec** – mluvíme s ním průběžně o tom, v čem je chození ven důležité (pro tělo, hlavu, zdraví apod.) a s předstihem s ním diskutujeme vhodný čas i místo, kam půjdeme.
- **Neobviňujeme dítě z nedostatku citlivosti,** když nejen na věci, ale např. i na zvířata **pohlíží jako na zařízení, jehož funkčnost chce pochopit.** Může testovat, co zvíře vydrží, nebo co ostatní udělají, když... V takových situacích vysvětlujeme, co se může stát, co jeho chování způsobí.
- **S dítětem také rozebíráme, co prožívají jiní lidé** a proč reagují tak, jak reagují – lidské vztahy a emoce potřebuje nejdříve pochopit, než se naučí reagovat citlivě a empaticky.

Kompetentnost

Těmto dětem velmi záleží na tom, aby byly schopné a byly také jako schopné vnímány. Chtějí věci dělat samy a po svém, podrobný návod či detailní instrukce snižují jejich pocit kompetentnosti – „jsem přece dost schopný na to, abych to pochopil“. Jako podceňování vnímají také nabídku naší pomoci nebo když něco přímo dokončíme za ně. To neznamená, že tyto děti mají vždy velkou sebedůvěru a do všeho se pouštějí bez obav. Právě naopak – rády si dokazují své schopnosti v činnostech, které jsou na hraně jejich možností, na

druhou stranu se ale obávají selhání, které by potvrdilo jejich „nekompetentnost“. Rodiče mohou větami „věřím, že jsi dost schopný to zvládnout“ nebo „důvěřuju, že si to dokážeš sám dobře rozhodnout“ dítě podpořit. Toto vyjádření důvěry v jejich schopnosti doprovázené opatrnou nabídkou pomoci, pokud si o ni dítě samo řekne, může být pro dítě důležitým motivačním faktorem.

Potřeba kompetentnosti se u těchto dětí projevuje také v tom, že chtějí být už od mala dospělými vnímány jako rovnocenní partneři. Očekávají vůči sobě stejnou míru respektu, jako by měl dospělý k jinému dospělému – nevidí logický důvod pro to, aby tomu bylo jinak. Chtějí, aby se nerozhodovalo „o nich bez nich“, aby jejich názory byly brány vážně a v diskusích (úměrně věku) logicky argumentují.

Jak můžeme potřebu **kompetentnosti** naplňovat venku?

- **Respektujme rozhodnutí dítěte, zda se do aktivity/hry zapojí, nebo ne.** Dejme mu čas na rozmyšlenou, popř. odpovídejme na jeho otázky, které mu pomáhají činnost pochopit.
- **Odpusťme si věty typu: „to nemůžeš dělat, na to jsi ještě malý“** nebo „to bys nezvládla, to je pro tebe moc těžké“. Raději dítě nechme činnost vyzkoušet, pokud to lze, upozorníme ho na riziko nezvládnutí a logicky ho zdůvodňeme.
- **Pomoc nabízejme jen velmi opatrně**, větami typu: „Věřím, že to můžeš zvládnout sám. Kdybys ode mě něco potřeboval, jsem tady.“

Zdokonalování

Potřeba zdokonalování vede tyto typy k tomu, aby zlepšovaly své schopnosti a dovednosti. Nechtějí trénovat to, co už z jejich pohledu zvládají, a do opakujících se (rutinních) činností vkládají většinou jen málo úsilí. Energii investují do činností, které samy vnímají jako výzvu – něco zvládnout, něco pochopit apod. Záleží přitom na věku – dvouleté dítě může vnímat jako výzvu nalít si samo vodu ze skleněné lahve, zatímco desetiletý se už rád nechá obsloužit, protože s těmito praktickými záleži-

tostmi svou kompetentnost nespojuje. Kvůli potřebě zdokonalování tíhnou tyto děti k úkolům, kterými by potvrdily svou kompetentnost. Často jsou to úkoly těžké a náročnější, než jaké mohou vzhledem k věku, fyzickým či intelektuálním možnostem zvládnout. Takže hrozí, že selžou a ukáže se, že jsou (v jejich vnímání) neschopné. Potřeby kompetentnosti a zdokonalování mohou tedy být velkým vnitřním motorem pro zlepšování, ale také brzdou. Naučit se vyrovnávat

s vlastním selháním a nebrat chybu jako důkaz neschopnosti, nýbrž příležitost k dalšímu učení, je pro tyto děti velmi důležité.

Kvůli potřebě zdokonalování tyto děti nezlepšují jen sebe, ale i okolí. Vidí chyby

druhých, nedokonalosti ve fungování věcí či neefektivitu postupů, a rády na ně upozorňují. Mohou tak činit způsobem, který okolí vyhodnocuje jako necitlivý. Tyto děti však nechtějí druhým ublížit, právě naopak – chtějí pomoci.

Jak můžeme potřebu **zdokonalování** naplňovat venku?

- **Berme vážně výzvy, které si před sebe dítě klade.** Ať už se rozhodne dělat něco, co mu jde a má v tom šanci na úspěch, nebo si zvolí výzvu, u které hrozí selhání, zůstaňme v roli těch, kteří poskytují informace, aby se dítě mohlo samo rozhodnout.
- **Budme opatrní v našich očekáváních** – naše potřeba dítě rozvíjet může zvyšovat tlak, který si na sebe už tak samo vytváří, nebo hrozí, že se v dané věci dítě bude cítit málo kompetentní a obávat se selhání.
- **Nehodnoťme negativně, když dítě kritizuje prostředí** (například bunkr, domeček, hřiště) nebo ve snaze zefektivnit postup hry organizuje druhé a zadává jim úkoly. Pouze vysvětlujme, jak to může na druhé působit, co přitom prožívají a proč třeba nejsou ochotni na jeho vylepšující návrhy přistoupit. Budeme-li zároveň sami příkladem, jak dávat popisnou zpětnou vazbu, je velká šance, že to od nás „odkoukají“ a samy začnou v budoucnu používat. Vztahy a emoce potřebují nejdřív pochopit, než se naučí reagovat citlivě a empaticky.

